

Kanada (1. dio)

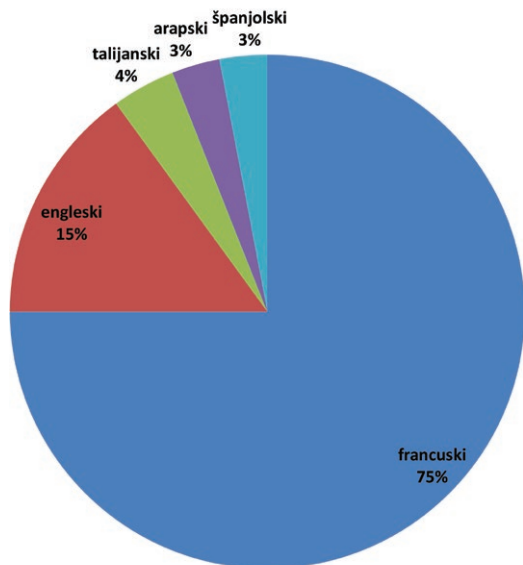
MARIJAN BIRUŠ

Prvi dio putovanja od mora do mora u zemlju koja slovi za jednu od najuređenijih na svijetu

Što očekivati prije puta u Kanadu? Možda je to suviše pitanje. Čovjek stvori određenu sliku o prostoru u koji putuje i očekuje doživjeti uglavnom to. Često boje zastave nenamjerno stvore dojam o zemlji u kojoj niste bili. U mislima kao da gledate sve te gradove, sela, krajolike kroz naočale te boje. Barem je kod mene tako. Tako bi Kanada trebala biti svijetlocrvena i s mnogo javorovog lišća. Ja sam Kanadu kao odredište izabrao, moram reći, slučajno i u posljednji tren. Znao sam da je to sigurna i čista država za koju nam ne treba viza. Pa krenimo onamo.

Kanada je po površini druga u svijetu iza Rusije. Međutim, na njenom golemom teritoriju živi samo oko 35 000 000 stanovnika pa je gustoća naseljenosti samo 3,4 st./km². Većina stanovništva živi na jugu jer je ondje najmanje hladno. Gospodarski je vrlo razvijena i spada u skupinu G7 (engl. *Group of seven*), dok G6 predstavljaju članice G7 bez – upravo Kanade.

Grad u kojega sam na letu iz Europe u Kanadu sletio, bio je Montreal. U samoj zračnoj luci bilo je već nekoliko zanimljivih događaja: *roaminga* za hrvatske mobilne telefonske mreže nema pa morate kupiti karticu. Nju nije baš lako upotrijebiti, pa kad upute prodavačice nisu vrijedile i kad zbog toga izgubite novac, ona ode s vama do govornice i u telefonski aparat ubaci svoj privatni novac! Autobusna linija koja iz zračne luke vozi u grad, ima broj 747. Vozač autobusa, ne turističkog, nego gradskoga, ljubazno vam objašnjava kako doći

Sl. 1. Materinski jezici stanovništva Montrealske aglomeracije 2006.

Izvor: en.wikipedia.org prema "Montreal (CMA) – Detailed Mother Tongue". Canada 2006 Census. Statistics Canada. April 1, 2008. Retrieved January 8, 2010.

do željene stanice, a prije samog polaska ustane s vozačkog mjesta, uzme mikrofona i okrene se prema putnicima te im se minutu-dvije obrati na francuskom počevši s „Dobro došli u Montreal!“, a zatim sve ponovi na engleskom.

Montreal je najveći, ali nije glavni grad provincije Quebec. S oko 1 600 000 stanovnika drugi je grad u Kanadi, nakon Torontoa. U cijeloj aglomeraciji živi 3 600 000 ljudi. Za $\frac{3}{4}$ njihov materinski jezik je francuski, a za 15 % engleski. Montreal je drugi grad u svijetu po broju francofonih stanovnika.

U provinciji Quebec stanje je slično. Oko 80 % stanovništva Quebeca kod kuće govori francuski. Mnogo stanovnika Quebeca govori samo francuski jezik i ima problema s engleskim, naročito izvan Montreala i grada Quebeca. No francuski zna mnogo više stanovnika provincije Quebec. Useljenici u Quebec obave-

foto: Marijan Biruš

Sl. 2. Francuski ugođaj u najstarijem dijelu Montreala

zni su polaziti francuske škole. Isto vrijedi i za učenike čiji su roditelji polazili francusku školu. To je u biti najveći jamac očuvanja francuskoga jezika i kulture u Quebecu, tj. Kanadi. Kanada je inače službeno dvojezična zemlja na cijelom teritoriju.

Prije dolaska Francuza, teritorij današnjeg Quebeca naseljavali su Algonki (engl. *Algonquian*), Irokezi i Inuiti (Eskimi). Montreal je osnovan 1642. i prvotno se nazivao Ville-Marie (Marijin grad), a potom je nazvan po Kraljevskom brijegu (franc. *Mont Royal*) ispod kojega je izgrađen, a koji je danas golema rekreacijska zona gotovo u središtu grada. Tijekom 17. stoljeća bio je trgovište krznom i odskočna daska Francuskoj za daljnja osvajanja. Godine 1760. prešao je, kao i čitava do tada francuska kolo-

nija, u britanske ruke, nakon Sedmogodišnjeg rata. Prilikom odvajanja američkih kolonija od Velike Britanije, nastanka SAD-a, Francuzi u Quebecu nisu se htjeli priključiti revoluciji, nego ostati pod britanskom krunom. Jedan od najvažnijih razloga za to bio je *Zakon o Quebecu* kojega je London donio 1774. čime je dopustio da se Quebecu zadrži francuski jezik, slobodno prakticira katolička vjera te primjenjuje francuski zakon u privatnoj sferi (a engleski u javnoj). To je zadovoljilo Francuze (francuske doseljenike i njihove potomke) koji i danas procjenjuju da bi se u SAD-u bili asimilirali.

Zbog planske izgradnje, ulice u Montrealu i drugim angloameričkim gradovima vrlo su ravne i duge – stoga postoje kućni brojevi i do desetak tisuća! Gradovi su i vrlo prostrani – zato što nije trebalo štedjeti prostor pri izgradnji pa turist-pješak jako puno hoda, a i vožnja gradskim prijevozom traje vrlo dugo. Montreal ima neke vrijedne kulturno-povijesne spomenike: staru luku, dvorac Ramezay (nekadašnju rezidenciju guvernera), baziliku naše Gospe (*Notre-Dame Basilica*), vijećnicu (s koje je francuski predsjednik Charles De Gaulle izrekao čuveno *Vive le Québec Libre!*, Živio slobodni Quebec!), crkvu koja je kopija Vatikanske bazilike – Marija, Kraljica Svijeta (*Mary, Queen of the World Cathedral, Cathédrale Marie-Reine-du-Monde*), slikovitu Ulicu Svetog Pavla (*Rue Saint-Paul*), multinacionalni Bulevar Svetog Lovre (*Saint Laurent Boulevard*), Ulicu Svete Katarine (*Rue Sainte-Catherine*) koja je duga 11,5 km i prepuna trgovina i dr. Stanovnici vole gledati nogomet, a obožavaju hokej. Vozači i vozačice autobusa, koje možda brojčano i prevladavaju, kao *službenu odoru* imaju civilne kratke hlače i obične majice. U gradskim parkovima, ali i ulicama s drvećem često se mogu vidjeti vjevice, koje se vrlo malo boje ljudi. Mnoge kuće imaju karakteristične stepenice do ulaza, koji je 1-3 metra viši od razine ulice.

Sl. 3. Tipične niske stambene zgrade kuće sa stepenicama u središtu Montreala

Svaka provincija Kanade ima na automobilskim registarskim oznakama neki slogan. Quebec koristi svoj službeni moto *Je me souviens* (*Sjećam se*), a automobili imaju tablice samo na stražnjoj strani. Automobili provincije Ontario, primjerice, imaju na tablicama *Yours to discover* (*Vama na otkrivanje*).

Stara luka vrlo je slična središtu grada Bordeaux u Francuskoj – monumentalne zgrade od smeđeg kamena čine veliko pročelje duž riječne obale u oba ova grada. Montreal je nekada bio gospodarski najvažniji grad Kanade. Međutim, kada je 1960-ih jačao pokret za otcjepljenje Quebeca, brojna poduzeća premjestila su sjedišta u Toronto. Tako je Montreal izgubio gospodarsko i političko prvenstvo.

Grad ima sveučilišta na francuskom i engleskom jeziku. Frankofonska su *Université du Québec* (s oko 66 000 studenata) i *Université de Montréal* (s oko 55 000 studenata), a anglofonska *Concordia University* (oko 44 000) i *McGill University* (s oko 32 000 studenata).

Napuštamo grad Montreal i krećemo vlakom u grad Quebec (franc. *Ville de Québec*, engl. *Quebec city*). Hrvatski jezik nema odgovarajući naziv za ovaj grad i ne zna se kako ga zvati: na francuski, engleski ili neki hrvatski način, npr. Quebec-Grad. U vlaku kondukteri svakom pojedinom putniku objašnjavaju kako izići iz vlaka u slučaju opasnosti: čekićem razbiti prozor i velikim jastukom gurnuti staklo van. Te su upute nužne u svakoj vožnji. Kanadske su željeznice uvele još jednu mjeru sigurnosti: od prije nekoliko godina putnik smije nositi samo 18 kg prtljage po komadu. To je zato jer je uprava primijetila da je ranije bilo mnogo ozljeda, a nakon smanjenja mase pojedinih dijelova prtljage, putničkih je ozljeda puno manje! Vlak kreće i prolazimo kroz polja i farme te kraj kuća čija dvorišta vrlo često imaju bazen, a vlak gotovo 80 % vremena pri vožnji trubi.

Grad Quebec smješten je u estuariju rijeke Sv. Lovre (engl. *Saint Lawrence River*, franc. *Fleuve Saint-Laurent*). Osnovao ga je francuski Kolumbo - istraživač bretonskoga porijekla Jacques Cartier na jednom od prvih putovanja Francuza u Sjevernu Ameriku. On je 1535. izgradio utvrdu da bi prezimio te godine. Oko utvrde izgrađeno je naselje. Danas je samo sedam gradova Angloamerike starije od ovoga grada, a jedini je angloamerički grad koji ima očuvan gradski zid s tvrđavama. Izgled mu je sasvim francuski, sa starim kamenim zgradama u središtu i zbog toga se ubraja u turistička odredišta koja se najviše preporučuju u Kanadi i SAD-u. U središtu su mu male kamene kuće, s početka francuske kolonizacije Sjeverne Amerike.

Sl. 4. S puta Montreal – Quebec gledamo tipični kanadski krajolik: kuće su niske, okućnice velike, a svaka obitelj ima automobil

Središtem dominira slika dvorca Frontenac, koji se u gotovo svim jezicima naziva na francuski način: *Château Frontenac*. Turist će pomisliti da se radi o dvorcu iz kojega se nekad upravljalo gradom i okolicom, ali nije tako. Kad čuje da je to hotel, onda se može zgroziti dosezima *neoliberalnog kapitalizma*, međutim ovo je zdanje i izgrađeno kao hotel - 1924. izgrađen je središnji toranj, a arhitekt je bio William Sutherland Maxwell, kao jedan u nizu hotela na Kanadskoj tihooceanskoj željeznici (*Canadian Pacific Railway company*). Njime i sličnim hotelima u Kanadi upravlja poduzeće Fairmont Hotels and Resorts, sa sjedištem u Torontu. Ubraja se u povijesne lokalitete Kanade (National Historic Sites of Canada).

Danas u ovom gradu postoji četvrt u kojoj žive pripadnici indijanskog naroda Huron-Wendat. Ondje je njihov muzej. Voditeljica priča da

i dalje nastoje živjeti tradicionalnim načinom života: paze na pripadnost plemenima Vukova, Kornjača i drugih. U središtu je trgovina s indijanskim proizvodima, a indijanski se narod u Kanadi naziva Prvom nacijom (engl. *First nation*). Eskime se u Kanadi odnedavno naziva Inuitima, a to nije slučaj u drugim zemljama u kojima žive. Iako stoji da su Inuiti podskupina Eskima, a stručnjaci se ne slažu oko porijekla riječi *Eskim*. Naziv *Eskim* u Kanadi izbjegava se jer se vjeruje da je uvredljiv. Eskimi/Inuiti ne nazivaju se prvom nacijom, iako to zaslužuju jednako kao i Irokezi, narod Huron-Wendat i drugi urođenički sjevernoamerički narodi koje zbog Kolumbove greške koja se ustalila, nazivamo indijanskima. Pred nekim kućama mogu se vidjeti totemi i skulpture od naslaganog plosnatog kamena nazvane inutsuk, koje su karakteristične za Eskime/Inuite. U svakom slu-

foto: Marijan Biruš

Sl. 5. Vodičica u Muzeju Huron-Wendat u gradu Quebec s ponosom navodi da je pripadnica toga naroda i upoznaje goste s njegovom tradicijom. Ovo je tzv. Duga kuća (engl. Long House) u kakvoj je živjelo tridesetak osoba, sušilo se meso, koža i sl.

čaju, kulturi ili kulturama koje su na tlu Kanade postojale prije dolaska Europljana, u Kanadi se posvećuje puno pažnje i poštovanja.

U gradu Quebec postoji trgovina božićnih ukrasa. To nije ništa neobično za prosinac, ali ova je trgovina otvorena cijele godine! Na pitanje zašto, vlasnici odgovaraju da su htjeli da im božićni ugođaj ne prestaje. Na rubu grada nalazi se slap Montmorency na istoimenoj rijeci, pritoku rijeke Sv. Lovre. Posjećuje ju mnogo turista. Grad je vrlo prostran jer prevladavaju niske kuće i široke ulice tako da se do ruba putuje dugo. Ako imate bicikl, možete ga staviti na prednji dio autobusa, izvana.

Iz grada Quebec odlazimo vlakom u Toronto. Nakon gotovo cjelodnevne vožnje vidimo jedno veliko jezero. To je Ontario. Uskoro se vlak zaustavlja i stigli smo u najveći i gospo-

darski najvažniji grad Kanade. Poslovni dio Toronta, Donji grad (Downtown), dosta je velik, a mreža ulica mu je pravilna – ravne su i sijeku se pod pravim kutem. Vrlo je sličan poslovnom dijelu New Yorka. U brojnim je filmovima *glumio* New York. Ovdje su sjedišta mnogih banaka. Slikom grada dominira televizijski toranj i stadion telekomunikacijskog poduzeća „Rogers centre“. Ondje se igra bejzbol, a klub iz ovoga grada je *Toronto Bluejays* (Šojke). Posjet vrhu televizijskog tornja stoji 30 CAD, što je preko 150 kuna, a na najvišem dijelu možete se vezati pojasom i samo vrhovima stopala stajati na čvrstom dok *lebdite* nad gradom na visini od oko 500 metara...

Kad shvatite da je središte grada ogromno i da ćete se nahodati ako ga budete razgledavali pješke, počnete se voziti tramvajem, koje-

Sl. 6. Waterfront u Torontu od neprivlačne lučko-industrijske zone postao je privlačna stambeno-zabavna zona grada

ga se ovdje naziva *Streetcar*. Jedan trg slovi za središnji – Yonge-Dundas, nazvan tako samo po ulicama među kojima se nalazi. Zaprepasti vas broj i veličina ekrana za elektronske reklame na njegovim zgradama. Čovjek koji kaže da je doselio prije 40-tak godina iz Trinidada i Tobaga u veseljačkom latinskoameričkom stilu ovdje kaže: „Mi primamo useljenike i izbjeglice iz cijeloga svijeta da dođu i žive ovdje. Da dođu i žive ovdje! Pogledaj ove ljude – tko je tu Kanađanin? Svi smo mi Kanađani!“ I u drugim prilikama može se saznati da velik broj stanovnika Toronta voli njegovu multinacionalnost. Istražujući, saznajemo da je Toronto među najšarolikijim gradovima svijeta što se tiče narodnosti, jezika i vjeroispovijedi koje u njemu žive. Popis stanovništva Kanade 2011. navodi ovo etničko porijeklo stanovništva Toronta: englesko (12,9 %), kinesko (12,0 %), kanadsko

(11,3 %), irsko (9,7 %), škotsko (9,5 %), indijsko (7,6 %), talijansko (6,9 %), filipinsko (5,5 %), njemačko (4,6 %), francusko (4,5 %), poljsko (3,8 %), portugalsko (3,6 %), jamajčansko (3,2 %), židovsko (3,1 %) (www12.statcan.gc.ca). Hrvata ima 12 665, najviše od svih kanadskih gradova, što je 11% Hrvata u cijeloj Kanadi (www12.statcan.gc.ca). Zanimljivo je da nijedna skupina nema udio veći od 13 %, a 49,9 % stanovništva rođeno je izvan Kanade. Neke skupine imaju i svoje četvrti. Tako postoje Chinatown, Corso Italia, Little India, Greektown, Koreatown, Little Jamaica, Little Portugal i poljska četvrt Roncesvalles. U gradu se govori oko stotinu jezika. U vrijeme izraelskog raketiranja Pojasa Gaze na Trgu Yonge-Dundas pojavi se čovjek ogrnut izraelskom zastavom. Nije bilo nikakvih incidenata. Policajac mu kaže da pazi što radi s rukama jer ne smije nikoga dotaknuti. Ako u

foto: Marjan Biruš

Sl. 7. Kanal između jezera Erie i Ontario (jer se rijekom Nijagaram zbog slapova ne može ploviti) dio je plovnog puta Svetog Lovre (The Saint Lawrence Seaway) koji omogućuje plovodbu sve do Chicaga i Dulutha u SAD-u

Kanadi u razgovoru dodirujete sugovornika, a on to ne želi, može vas prijaviti policiji i bit ćete kažnjeni, a on se smije i braniti jer ste vi počeli fizički obračun!

Četvrt Waterfront donedavno je bila neprivlačna lučko-industrijska četvrt, no posljednjih se godina izgradnjom stanova i dodavanjem zabavnih sadržaja pretvorila u najpoželjniji dio gradazastanovanja i posjećeno mjesto za zabavu. Kad je autor ovog putopisa bio ondje, u srpnju 2014., u Waterfrontu su se održavali Dani Brazila, a istoga tjedna uvečer je Grčka četvrt (Greektown) bila domaćinom festivala grčke hrane i glazbe. Glavna ulica ove četvrti bila je zakrčena desecima tisuća ljudi – promet na ulici u dužini od 4-5 kilometra bio je zatvoren.

Toronto je relativno bučan grad. Sirene vozila hitne pomoći, vatrogasaca i policije izuzetno

su glasne i ta ih vozila često uključuju i noću ili rano ujutro. Središte je tog ljeta bilo raskopano, što je dodatno stvaralo gužvu. Međutim, kad ulazite cestom u grad, na križanjima piše koliko se procjenjuje da će vam trebati vremena do središta ili nekog drugog odredišta! Policajci grad obilaze biciklima i nose kratke hlače, a na svakih nekoliko minuta u poslovnom središtu grada na križanjima se prolaz automobilima sasvim zatvori te pješaci mogu prelaziti i dijagonalno.

Iz Toronta kreću tisuće turista u posjet simbolu Kanade – slapovima na Nijagari, do kojih ima oko sat i pol vožnje. Slapovi Nijagare nalaze se na samoj granici sa SAD-om. Nijagara je rijeka koja spaja jezera Erie i Ontario. Kraj njih je izgrađen cijeli gradić koji je prepun turističkih sadržaja. Može se reći da je prostor u polumjeru 10-20 kilometara od Slapova posvećen

Sl. 8. Nijagarine slapove posjećuje oko 12 000 000 turista godišnje (www.niagarafallslive.com)

turizmu. Aranžman iz Toronta često obuhvaća i posjet vinariji jer u ovom dijelu Kanade ima i vinogradarstva.

Maloprodajne cijene u Kanadi nemaju uračunat porez, koji iznosi oko 15 %. U restoranima je tu još i često obavezna napojnica s ponegdje određenim čak i iznosom. Cijene su prilično visoke pa vas tako palačinka francuskoga stila (*crêpe*) može stajati oko pedeset kuna. Stambenih višekatnica u ovim gradovi-

ma je relativno malo. Obiteljske kuće imaju veliku okućnicu i gotovo uvijek automobil, koji je često vrlo velik.

Kanada je golema zemlja. Prostora ima napretek. Spada u najuređenije zemlje svijeta i zato je meka brojnim useljenicima. Osim njima, privlačna je i milijunima turista jer osim prirodne, ima za pokazati i zanimljivu kulturnu baštinu.